

tussen Duin & Dijk

Themanummer Noordzee

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 9 4 ● 2010

Zeevogels en futen missen

In opdracht van Stichting de Noordzee en Vogelbescherming Nederland heeft Bureau Waardenburg de beschikbare gegevens over het voorkomen van zeevogels in het Nederlandse deel van de Noordzee geanalyseerd. Onderzocht is of alle concentratiegebieden of andere gebieden met belangrijke functies voor zeevogels als 'Marine Important Bird Area' zijn geselecteerd. Om dit te toetsen zijn wereldwijd gangbare criteria gebruikt, opgesteld door BirdLife International.

Wat zijn Important Bird Areas?

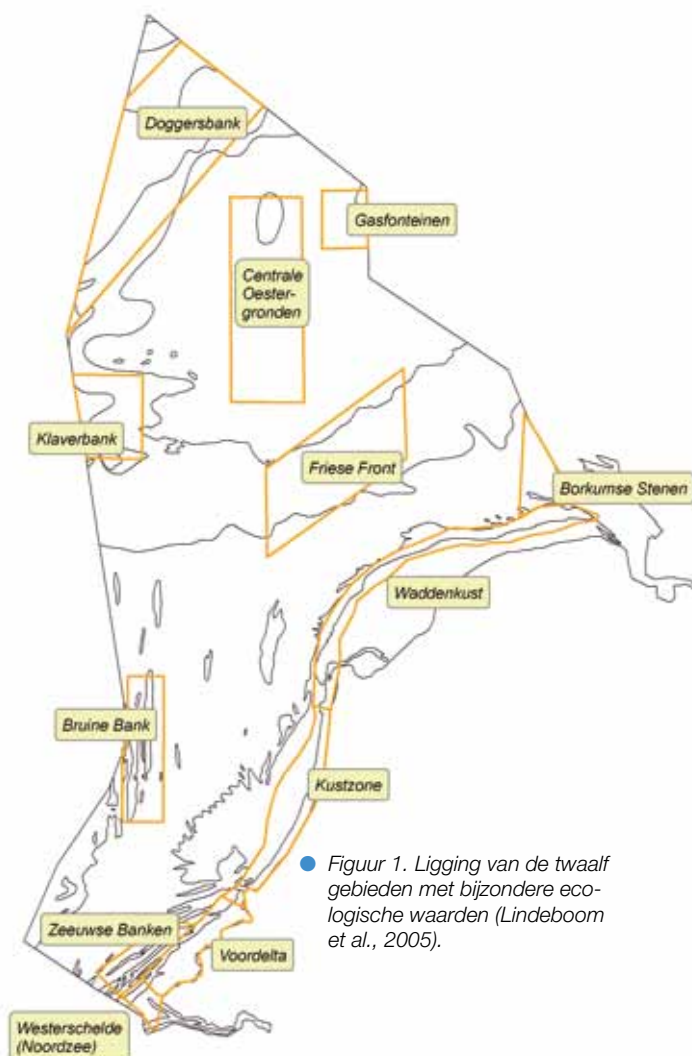
Van Antarctica tot en met Spitsbergen en van Costa Rica tot en met Japan, overal ter wereld zijn gebieden aangewezen die van groot internationaal belang zijn voor vogels. In Noord-Holland zijn verschillende gebieden op Texel, het Balgzand, het Zwanenwater en het Oostzanerveld goede voorbeelden. Het aanwijzen en documenteren van deze belangrijke vogelgebieden heeft de afgelopen decennia een grote vlucht genomen door het 'Important Bird Area' (IBA) programma, opgezet door BirdLife International. Dit wereldwijde initiatief identificeert een netwerk van gebieden dat van belang is voor het voortbestaan van soorten en populaties, waarbij een standaardmethode en standaardcriteria worden gehanteerd. Het achterliggende doel is natuurlijk de formele bescher-

ming van dit netwerk van gebieden zodat de vogels, andere fauna en landschappen beschermd worden. Idealiter worden de geïdentificeerde IBA's opgenomen in bestaande wetgeving zoals het Europese Natura 2000-systeem, om zo deze gebieden een wettelijke beschermingsstatus te geven.

Van het land de zee op

Momenteel zijn binnen het IBA programma al zo'n 11.000 IBA's aangewezen in zo'n 200 verschillende landen. Bijna al deze IBA's liggen op land of in de kustzone.

Recentelijk zijn er ook initiatieven om op open zee IBA's (Marine IBA's of MIBA's) aan te wijzen. In veel gevallen gaat het om de foerageergebieden van zeevogels die grenzen aan de kolonie waar ze broeden, maar ook kunnen ze op grote afstand daarvan liggen. Daarnaast kan men denken aan gebieden waar grote aantallen niet-broedende vogels samenkomen, zoals overwinterende duikers en zee-eenden. Ook zijn zogenaamde 'migration bottlenecks' aan te wijzen, waar grote aantallen trekvogels zeer geconcentreerd een klein gebied

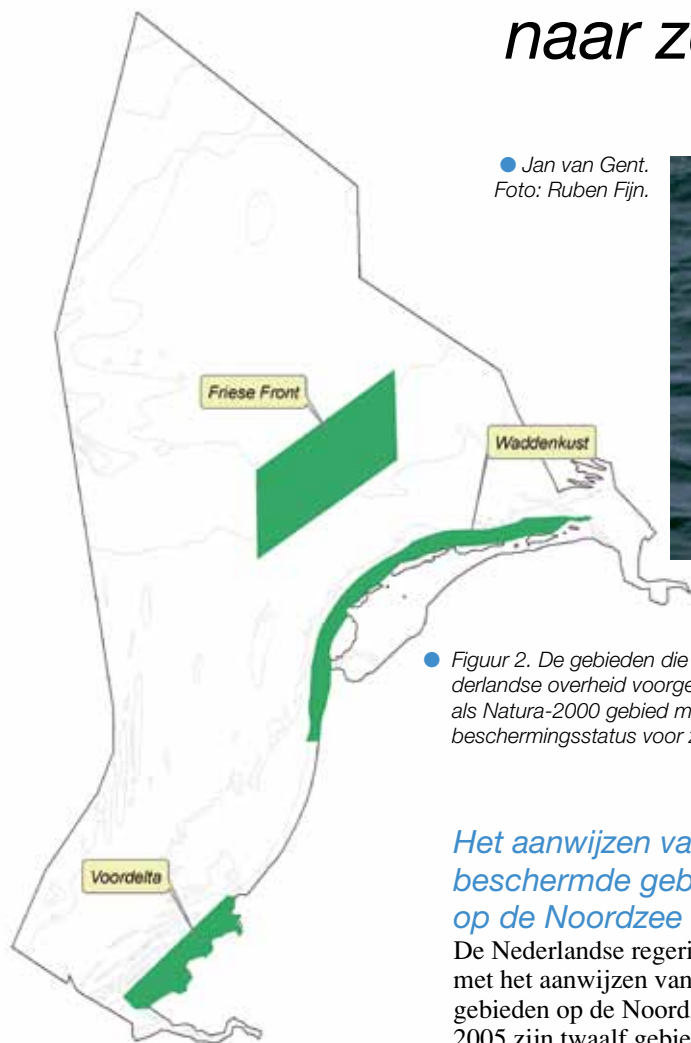

● Figuur 1. Ligging van de twaalf gebieden met bijzondere ecologische waarden (Lindeboom et al., 2005).

ver op zee de boot

Een eerste onderzoek naar zeevogelreservaten

● Jan van Gent.
Foto: Ruben Fijn.

● *Figuur 2. De gebieden die door de Nederlandse overheid voorgesteld worden als Natura-2000 gebied met speciale beschermingsstatus voor zeevogels.*

Het aanwijzen van beschermde gebieden op de Noordzee

De Nederlandse regering is bezig met het aanwijzen van beschermde gebieden op de Noordzee. In 2005 zijn twaalf gebieden met bijzondere ecologische waarden geïdentificeerd (Lindeboom *et al.*, 2005; zie figuur 1). Voor vier van die gebieden zijn in 2009 definitieve voorstellen geformuleerd met zogenaamde instandhoudingsdoelstellingen (Jak *et al.*, 2009). Voor de Voordelta is dat al eerder gedaan. Van de twaalf gebieden zijn er uiteindelijk drie waar voor zeevogels instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd (figuur 2). Deze voorstellen zijn in 2010 in opdracht van Stichting De Noordzee en Vogelbescherming Nederland door Bureau Waardenburg tegen het licht gehouden in het kader van het MIBA programma van BirdLife.

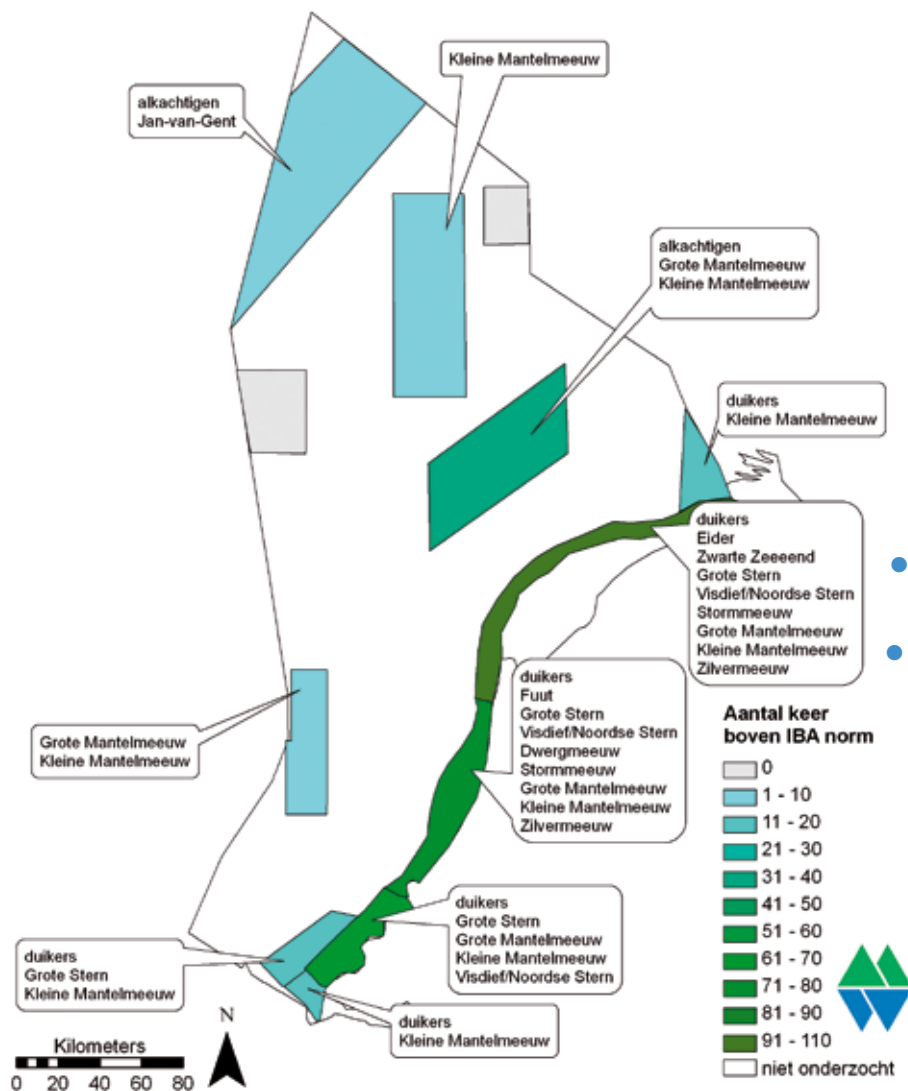

Dit artikel is een samenvatting van het technisch rapport (Poot *et al.*, 2010). Een Europees overzicht van MIBA's in rapportvorm (BirdLife International, 2010), waarin ook de informatie uit Nederland is opgenomen, is online beschikbaar op www.birdlife.org.

Marine IBA criteria van BirdLife International

De identificatie van potentiële (M) IBA's vindt plaats op basis van kwantitatieve, internationaal afgesproken standaardcriteria uitgewerkt in een BirdLife International protocol. Deze zijn en worden getoetst in verschillende internationale fora, waarmee hun onafhankelijke status is gewaarborgd. Als eerste wordt gekeken naar internationaal bedreigde soorten, maar ook regionaal belangrijke aantallen of soorten met een beperkt leefgebied kunnen een gebied kwalificeren als (M)IBA. Meestal is de jaarlijkse aanwezigheid van minstens 1% van de wereldpopulatie in een bepaald gebied op enig moment in het jaar een vereiste, maar ook als een gebied meer dan 10.000

passeren, zoals het drukke vliegverkeer van pijlstormvogels in de straat van Gibraltar. En de ultieme MIBA is natuurlijk een gebied op volle zee dat van cruciaal belang is voor foeragerende vogels. De eerste stappen op het gebied van MIBA's zijn gezet in Spanje en Portugal, waar momenteel verschillende zeegebieden zijn aangewezen vanwege het belang voor broedende en trekkende zeevogels. Inmiddels zijn ook in de Baltische Staten, Malta, Italië, Griekenland en Nieuw Zeeland onderzoeksprogramma's gepland om MIBA's aan te wijzen.

● Kleine jager. Foto: Bas van den Boogaard.

● Figuur 3. het cumulatieve aantal keer dat Marine IBA criteria werden gehaald weergegeven, en met een indicatie om welke soorten het gaat (periode 1999-2007 op twee maandelijks schaal). In vergelijking tot figuur 2 blijkt dat met name de Hollandse kust zeker en mogelijk nog een aantal ver op zee liggende gebieden beschermingsstatus verdienen voor zeevogels.

zeevogels van één of meer soorten herbergt, is dit voldoende voor de kwalificatie als MIBA. Verder zijn er specifiek op Europees niveau criteria opgesteld voor de bescherming van regionale fenomenen en populaties. Hierbij is het consequent aanhouden en toepassen van deze criteria de grootste uitdaging. Een belangrijke voorwaarde is dat de vogelwaarden van een gebied in een aantal jaren moeten zijn vastgesteld, zodat sporadisch optredende fenomenen niet worden meegenomen. Verschillende gegevensbronnen kunnen worden gebruikt als identificatiemethode, zoals meerjarige tellingen vanaf boten, vanuit vliegtuigen, vanaf land, en verspreidingsgegevens uit onderzoek met vogels uitgerust met zenders of (gps-)dataloggers. Een gebied moet op zijn minst voor twee jaren vanuit twee onafhankelijke databronnen voldoen aan de numerieke criteria om te kunnen worden voorgedragen als MIBA.

Bewerkingen zeevogelgegevens

Een belangrijke constante gegevensbron voor het voorkomen van zeevogels in het Nederlands deel van de Noordzee betreft de monitoring door middel van tellingen uit het vliegtuig van Rijkswaterstaat Waterdienst (Arts, 2009). Om de gegevens kwantitatief te kunnen gebruiken zijn de vliegtuigtellingen vergeleken en opgewaardeerd met tellingen vanaf schepen. Voor de meeste soorten geldt dat vanuit het vliegtuig een deel van de vogels wordt gemist, al was het alleen al omdat sommige soorten, zoals zeekoeten, onder water kunnen zitten als een vliegtuig voorbij komt. Dus een correctie is noodzakelijk. Daarnaast zijn conform het Marine IBA identificatieprotocol zoveel mogelijk aanvullende gegevens gebruikt. Voor de kustgebieden zijn dit bijvoorbeeld landwaarnemingen uit waarneming.nl. Voor de details

van de analyses verwijzen wij naar het rapport (Poot *et al.*, 2010).

Meer gebieden kwalificeren voor zeevogelbescherming

Vier van de twaalf geëvalueerde gebieden voldoen aan het meerjaren MIBA-criterium. Dat is er al één meer dan de drie nu voorgesteld door LNV (vergelijk figuur 3 met figuur 2). Daarnaast kunnen nog 6 van de 12 worden aangemerkt als potentieel MIBA (vergelijk figuur 3 met figuur 1). Alleen door het ontbreken van een onafhankelijke tweede of derde gegevensbron voldoen ze niet aan de strenge criteria van BirdLife International.

Een belangrijk in het oogspringend resultaat is dat de Noordzeekustzone zich wel kwalificeert als Marine IBA, maar niet is voorgesteld als beschermd gebied voor vogels. Het gebied kwalificeert zich met name voor futen in de winter, omdat meer dan 1% van de wereldpopulatie voor de Nederlandse kust overwin-

● *Juvenile drieteenmeeuw.*
Foto: Ruben Fijn.

● *Grote stern.* Foto: Bas van den Boogaard.

tert. Eigenlijk is het opmerkelijk dat dit niet eerder is onderkend. In de huidige monitoring van Rijkswaterstaat is de soort geen doelsoort en verder waren een aantal databestanden tot voor kort niet ontsloten. Daarnaast is het gebied belangrijk voor grote aantallen roodkeelduikers in de winter en sterns en kleine mantelmeeuwen tijdens het broedseizoen, maar ook tijdens de voor- en najaarstrekk. Speciale aandacht verdient de dwergmeeuw, die zowel in voor- als najaar het gebied gebruikt.

In de nazomer zwemmen naar schatting tot 45.000 jonge zee-koeten met hun vaders vanaf de Schotse en Engelse oostkust naar het Friese Front om daar vliegvlug te worden (Katwijk & Camphuyzen, 1993). De jongen kunnen nog niet vliegen en de vaders zijn aan het ruilen. Vermoed wordt dat ook andere gebieden dan het Friese Front deze functie vervullen, maar tellingen vanaf schepen die dit zouden kunnen bevestigen, ontbreken nagenoeg.

Conclusies en aanbevelingen

Een volledige MIBA-analyse is de volgende stap om het belang van het Nederlandse Zeegebied voor zeevogels degelijk te analyseren. Stichting de Noordzee en Vogelbescherming Nederland pleiten nu al voor een wettelijke bescherming van de hele kustzone vanwege de internationaal belangrijke aantallen zeevogels (Schoten & Van den Akker, 2010). Maar ook verder uit de kust op open zee is dringend

bescherming vereist. Daarvoor is meer kennis over de leefwijze en het gedrag van zeevogels nodig. Een volgende stap in het onderzoek is dan ook het in beeld brengen van de waarde van het gehele Nederlands Continentaal Plat voor vogels. Aanbevolen wordt om met name ver offshore meer scheepstellingen uit te voeren om de potentiële geïdentificeerde Marine IBA's als zodanig te bevestigen. Enkele prangende vragen op dit moment zijn of de Oestergronden en de Doggersbank ook gebruikt worden door zee-koeten in de nazomer om de jongen te laten opgroeien en wat de werkelijke aantallen dwergmeeuwen, duikers en futen in de piektijd in de kustzone zijn.

Verantwoording en dankwoord

Dank aan Sytske van den Akker (Stichting de Noordzee), Barend van Gernerden en Harm Schoten (beide Vogelbescherming Nederland) die het gehele project begeleid hebben. Aan het project werd verder meegewerkt door Mark Collier (Bureau Waardenburg) en Carlota Viada (adviseur voor BirdLife International). Theo Boudewijn en Jan van der Winden (Bureau Waardenburg) lazen het artikel kritisch door.

Naast de database van de langjarige monitoring van zeevogels door middel van vliegtuigtellingen van Rijkswaterstaat Waterdienst heeft het project gebruik mogen maken van de scheepsdata van ESAS (European Seabirds at Sea). Ongepubliceerde gegevens van futen

en gegevens van waarneming.nl werden beschikbaar gesteld door Mardik Leopold (IMARES), Pim Wolf en Floor Arts (Delta Project Management) en Hisko de Vries en Martijn de Jong (waarneming.nl).

Martin Poot, Ruben Fijn & Peter van Horssen
Bureau Waardenburg bv,
Postbus 365, 4100 AJ Culemborg.
M.Poot@buwa.nl

Literatuur

- ARTS, F.A., 2009. Trends en verspreiding van zeevogels en zeezoogdieren op het Nederlands Continentaal Plat 1991-2008. Rapport RWS Waterdienst BM 09.08.
- BIRDLIFE INTERNATIONAL, 2010. Marine IBAs in the European Union. BirdLife International, Brussels, Belgium. Version 1.1: June 2010.
- JAK, R.G., O.G. BOS, R. WITBAARD & H.J. LINDENBOOM, 2009. Instandhoudingsdoelen Natura 2000-gebieden Noordzee. IMARES Wageningen.
- KATWIJK, Q. van & C.J. CAMPHUYSEN, 1993. Post-breeding dispersal of Guillemots *Uria aalge* in the North Sea, late summer 1993. *Sula* 7: 133-140.
- LINDENBOOM, H., J. GEURTS VAN KESSEL & L. BERKENBOSCH, 2005. Gebieden met bijzondere ecologische waarden op het Nederlands Continentaal Plat. Rapport RIKZ/2005.008, Alterra rapport 1109.
- POOT, M.J.M., P.W. VAN HORSSSEN, R.C. FIJN, M.P. COLLIER & C. VIADA, 2010. Do potential and proposed Marine Protected Areas in the Dutch part of the North Sea qualify as Marine Important Bird Areas (MIBAs)? Application of BirdLife selection criteria. Rapport Bureau Waardenburg 10-035, Culemborg.
- SCHOTEN, H. & S. VAN DEN AKKER, 2010. Noordzee, belangrijk voor miljoenen vogels! Vogelnieuws.